

Język obcy jako narzędzie doświadczania świata

DOI: 10.47050/jows.2021.4.71-75

JOANNA DŁUSKA
KATARZYNA GIŁKA

„Granice mojego języka wyznaczają granice mojego świata” – twierdził Ludwig Wittgenstein. A może dzieje się także odwrotnie? Wszystko, co wydarzyło się w realizowanym przez nas projekcie, udowadnia, że granice naszych światów poszerzają się także dzięki językowi.

W październiku 2019 r. zostałyśmy zaproszone na konferencję „SPI Inclusion matchmaking – Find European partners for inclusion projects” we Frankfurcie. Choć obie leciałyśmy z wieloma obawami (i jednocześnie oczekiwaniami), to okazało się, że cztery dni tam spędzone były niezwykle inspirujące i twórcze. Po pierwsze spotkałyśmy osoby z całej Europy reprezentujące różne organizacje działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Były to głównie organizacje NGO. Byłyśmy jedynymi nauczycielkami i reprezentantkami edukacji formalnej. Okazało się, że nie jedziemy słuchać i obserwować, ale ciężko pracować, i to wspólnie z partnerami, których w zamierzeniu konferencji miałyśmy poznać i zaprosić do współpracy. To, co przez lata pracy w Ośrodku (Kujawsko-Pomorski Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy Nr 1 dla Dzieci i Młodzieży Słabo Widzącej i Niewidomej im. Louisa Braille’a w Bydgoszczy) wydawało się nam tylko marzeniem (międzynarodowa wymiana dla osób z niepełnosprawnością wzrokową), powoli zmieniało się w konkretny projekt. Nazwałyśmy go „A Journey to Independence”.

Choć mamy (osobiście i jako Ośrodek) za sobą doświadczenie pisania i prowadzenia różnych projektów – zarówno ogólnopolskich, jak i międzynarodowych, to według Narodowej Agencji Programu Erasmus+ nasza inicjatywa jest pierwszym w Polsce projektem dla młodzieży z dysfunkcją wzroku w sektorze Młodzież.

Kilka słów o niepełnosprawności wzrokowej

Przyjmuje się, że aż 80 proc. informacji docierających ze świata zewnętrznego jest odbierana przez człowieka za pomocą wzroku (Zawadzka-Bartnik 2010: 173). Wzrok odgrywa zasadniczą rolę w poznawaniu rzeczywistości. Możliwość odbioru wrażeń wzrokowych pozwala na pełniejsze obcowanie ze sztuką oraz przeżywanie emocji z nią związanych. Brak bądź poważne osłabienie wzroku powoduje trudności w poszczególnych obszarach funkcjonowania, takich jak: orientacja przestrzenna i poruszanie się, poznawanie rzeczywistości i zjawisk, rozumienie pojęć, wykonywanie czynności dnia codziennego, sfera uczuciowa, funkcjonowanie społeczne. Odpowiadając na pytanie: „Brak jakich umiejętności i wyobrażeń najbardziej utrudnia edukację dziecka niewidomego i słabowidzącego?”, w ogólnopolskiej ankiecie przeprowadzonej w ramach projektu „Bliżej świata” (ankieta przeprowadzona przez jedną z autorek w 2009 r. wśród nauczycieli pracujących z uczniami niewidomymi i słabowidzącymi), nauczyciele wskazali m.in.: zaburzenia lub brak wyobraźni

przestrzennej i wyobrażeń o otaczającym świecie, np. na temat roślin, zwierząt, przedmiotów, niską wiedzę o otaczającym świecie (polityka, geografia, życie społeczne), brak lub zaburzenia myślenia abstrakcyjnego i przyczynowo-skutkowego¹.

Nasze doświadczenie wskazuje, że wśród wielu problemów dziecka niewidomego i słabowidzącego szczególnie warto zwrócić uwagę na następujące:

- trudności w definiowaniu pojęć²;
- ograniczenia w lokomocji, manipulacji i orientacji przestrzennej;
- niemożność spontanicznego przyswajania relacji przestrzennych;
- trudności w osiąganiu kompetencji kluczowych, szczególnie matematycznych i naukowo-technicznych;
- trudności w kontaktach społecznych;
- niesamodzielność, pasywność, kłopoty w adekwatnej ocenie swoich mocnych i słabych stron;
- wysoki poziom lęku.

Nie trzeba dodawać, że wszystkie powyższe trudności wpływają na uczenie się języków obcych. Nauczyciel języka obcego (w naszym przypadku angielskiego) jest nie tylko lektorem, ale ogólnie pojętym edukatorem i przewodnikiem po otaczającym świecie i jego problemach. Wykorzystanie potencjału osoby z zaburzoną percepcją wzrokową oraz dodatkowymi schorzeniami wymaga niestereotypowego podejścia do procesu edukacji i wychowania. Stąd potrzeba takiego prowadzenia procesu edukacyjnego, który umożliwiałby rozwój umiejętności interpersonalnych, rozpoznawanie emocji i umiejętności ich wyrażania, ale także pozwoliłby uczniom na ekspresję artystyczną, współpracę w grupie, podejmowanie inicjatyw i rozszerzenie ich wiedzy na temat regionu i świata.

Problemem jest również stereotypowe postrzeganie osób z niepełnosprawnością wzrokową w społeczeństwie, czasem spowodowane strachem przed kontaktem z niewidomymi, traktowanie ich jak „masy”, „populacji”, a nie jednostek, indywidualności, co znacznie utrudnia działania kierowane do osób z niepełnosprawnością

wzrokową i na przykład wprowadzanie osób z dysfunkcją wzroku na rynek pracy³. Okazuje się, że problemy te są specyficzne nie tylko dla Polaków z niepełnosprawnością, ale są raczej ogólnoludzkie. Naszym drobnym wkładem w zaradzenie tym problemom miał być projekt Erasmus+ „A Journey to Independence” realizowany we współpracy z rumuńsko-brytyjską organizacją *Light into Europe* oraz grecką *4YOUTH*.

Cele projektu

Celem projektu Erasmus+ „A Journey to Independence”⁴ jest wsparcie młodych ludzi (w wieku 15–24) z dysfunkcją wzroku w kierunku rozwoju kompetencji miękkich w zakresie pracy zespołowej, przedsiębiorczości, języków obcych, komunikacji, nawiązywania i podtrzymywania relacji interpersonalnych oraz wymiany doświadczeń na poziomie międzynarodowym. Projekt przewiduje również podwyższenie kompetencji zawodowych osób pracujących z młodzieżą niewidomą i słabowidzącą oraz wypracowanie skutecznych metod zastosowania edukacji pozaformalnej jako wsparcia edukacji formalnej poprzez współpracę międzysektorową różnych instytucji. Uczestnikami projektu jest 18 młodych ludzi z dysfunkcją wzroku z trzech krajów partnerskich: Grecji, Rumunii i Polski (3 grupy po 6 osób) oraz 21 osób pracujących z młodzieżą niewidomą i słabowidzącą (7 osób z każdego kraju).

Projekt zakłada również wsparcie osób pracujących z młodzieżą z niepełnosprawnością wzrokową w opracowaniu i dzieleniu się metodami służącymi rozwijaniu kompetencji miękkich wśród osób niewidomych i słabowidzących. Jak już wskazywałyśmy wyżej, konieczne wydaje nam się podniesienie kompetencji społecznych młodzieży używając języka obcego, przez co również chcemy poprawić kompetencje językowe uczestników. Aby osiągnąć niezależność, niezwykle ważne jest podniesienie kompetencji młodzieży w zakresie przedsiębiorczości i utrwalenie postawy ciągłego podwyższania kwalifikacji zawodowych i rozwoju osobistego. Projekt wspiera integrację społeczną, a poprzez wszystkie nabyte w projekcie kompetencje miękkie, zwiększa szanse

1 Ankiety przeprowadzone wśród 190 tyflopedagogów zostały omówione i opisane w Dłuska, J., Karasińska, W., *Geneza, założenia i realizacja projektu „Blżej świata – od konkretności do abstrakcji”*, [w:] Dłuska i in. (2011).

2 Profesor Bogusław Marek (2008: 69) pisze: „Nauczyciel nieprzygotowany do pracy z niewidomym uczniem reaguje na ogół dużym zdumieniem, kiedy dowiaduje się o różnego rodzaju lukach w wiedzy o świecie, jakie stwierdzić można u niewidomych od urodzenia dzieci, a nawet u dorosłych. Świadczyć o tym mogą wypowiedzi i pytania niewidomych uczniów jakie usłyszeć można przy różnych okazjach: Jakiego koloru jest wiatr? Czy kamień wygląda tak samo jak wtedy, gdy się go dotyka? Już wiem jak ryby pływają, ale jak one chodzą? Jak to możliwe, że widzisz wielką górę przez małe okno? Jeśli widzisz mnie przez zamknięte okno, to dlaczego mówisz, że nie widzisz mnie przez ścianę? Byłam przekonana, że samoloty machają skrzydłami, kiedy lecą.” [wypowiedź osoby dorosłej]

3 Por. Zawadzka-Bartnik (2010: 25–26).

4 Więcej informacji na stronie projektu: www.facebook.com/A-Journey-to-Independence-106217887969037.

młodzieży z dysfunkcją wzroku na rynku pracy. Ponadto pozwala na integrację międzynarodową oraz dialog międzykulturowy na rzecz włączenia młodzieży o mniejszych szansach w życie społeczne na poziomie lokalnym i globalnym. Projekt już na obecnym etapie pozwolił na doskonalenie umiejętności zastosowania technologii informacyjno-komunikacyjnej w procesie pozyskiwania wiedzy i wymiany doświadczeń oraz pracy edukacyjno-rewalidacyjnej. Chciałybyśmy także nawiązać współpracę międzyregionalną i transnarodową pomiędzy władzami lokalnymi w dziedzinie szkolenia i kształcenia młodzieży.

Działania projektowe

Działania projektowe rozłożone na 27 miesięcy wynikają ze specjalnych potrzeb uczestników. W pierwszym roku trwania projektu (09.2020–09.2021) przeprowadziliśmy poniższe działania:

- przygotowanie logo przedstawionego na rys. 1;

rys. 1. Logo projektu – symbol podróży ku niezależności

- przeprowadzenie rekrutacji młodzieżowych uczestników projektu we współpracy z psychologiem;
- lokalne spotkania dla uczestników projektu wzmacniające ich kompetencje językowe i społeczne oraz przygotowujące do międzynarodowych kontaktów rówieśniczych;
- regularny kontakt rówieśniczy uczestników projektu za pomocą narzędzi internetowych służący poznaniu się i wspólnej realizacji zadań;
- regularny kontakt online koordynatorów projektu z krajów partnerskich;
- spotkania online z *youth workers*;
- Międzynarodowe Spotkania Projektowe w Grecji i Rumunii służące przygotowaniu mobilności młodzieżowych.

W drugim roku projektu (09.2021–11.2022) odbędą się trzy mobilności młodzieży w każdym z krajów partnerskich, podczas których młodzież będzie uczestniczyła w warsztatach tematycznych (Polska – czynności dnia codziennego, Rumunia – arteterapia, Grecja – dostępność miejsc użyteczności publicznej dla osób z niepełnosprawnością). Nie bez znaczenia jest tutaj również kontakt rówieśniczy osób z różnych krajów UE. W październiku 2021 r. w Polsce odbył się pierwszy z dwóch zaplanowanych krótkich programów szkoleniowych dla osób pracujących z młodzieżą, gdzie różnorodne doświadczenia partnerów i wielość rozwiązań stosowanych w krajach partnerskich pozwoliły na wymianę doświadczeń w pracy z osobami z niepełnosprawnością. Kolejna mobilność tego typu odbędzie się w kwietniu 2022 r. w Rumunii. Na październik–listopad 2022 r. zaplanowano Międzynarodowe Spotkanie Projektowe w Polsce, służące ewaluacji podsumowującej projekt, a także wypracowaniu strategii rozpowszechniania efektów projektu.

Co jest najważniejsze?

Niezwykle ważne dla nas są warsztaty, które są centrum działań projektowych. „Nie potrzebujesz oczu, aby zobaczyć, potrzebujesz wizji” to tekst zaczerpnięty z piosenki Faithless *Reverence*, która przypomina, że niepełnosprawność wzroku nie powinna uniemożliwiać rozwoju kreatywności, nauki oraz realizacji osobistych celów i ambicji. Podczas warsztatów artystycznych grupa z niepełnosprawnością wzrokową zanurzy się w podróż zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz siebie za pomocą różnych mediów artystycznych: muzyki, tańca, malarstwa, modelowania gliny i fotografii. Materiały warsztatowe będą dostępne w preferowanym formacie czytania, na przykład duży druk, alfabet Braille’a lub dostępna wersja cyfrowa. Może zaistnieć potrzeba zastąpienia obrazów pisemnymi opisami lub powiększenia reprodukcji obrazów, rysunków i prac 2D w celu omówienia ich w grupie.

W czasie warsztatów dotyczących dostępności w przestrzeni publicznej młodzi z niepełnosprawnością będą sprawdzać, czy obszar ich aktywności jest bezpieczny i dostępny, a także pokonywać swoje ograniczenia komunikacyjne i społeczne, wzmacniać pewność siebie i uczyć się samodzielności w życiu codziennym. Ważna będzie także audiodeskrypcja. Opisy słowne pomagają budować obrazy w umysłach młodzieży, zwiększać ich umiejętności obserwacyjne i poszerzać ich krytyczne myślenie, słownictwo oraz świadomość wizualną. Materiały dydaktyczne będą

dostępne wielozmysłowo, wykorzystując dotyk, węch, dźwięk itp. Jak sugerują Elisabeth Salzhauer Axel i Nina Sobol Levent (2002: 370): „Im więcej zmysłów jest zaangażowanych, tym bardziej dostępna staje się sztuka i tym więcej zyskują uczniowie”.

Rozwój samodzielności w grupie defaworyzowanej społecznie ma ogromny wpływ na integrację ze społeczeństwem oraz poprawę jakości życia osoby z niepełnosprawnością wzrokową. Udział w warsztatach dotyczących czynności dnia codziennego pozwoli na porównanie problemów, na jakie napotykają młodzi z niepełnosprawnością oraz sposobów ich rozwiązań w różnych krajach. Da szansę na wprowadzenie sposobów pracy z osobami z niepełnosprawnością wzrokową stosowanymi w krajach organizacji partnerskich. Zachęci jego uczestników do propagowania i stosowania poznanych dobrych praktyk oraz wyboru takich, które najskuteczniej rozwijają osoby z niepełnosprawnością wzrokową. Stosowane ćwiczenia i działania projektowe pozwolą uczestnikom wzmocnić motywację do bycia samodzielną i niezależną osobą oraz wskażą sposoby osiągnięcia zamierzonych celów projektowych. Organizacjom uczestniczącym projekt pozwoli na poszerzenie oferty dotychczasowych programów pracy z osobami z niepełnosprawnością o metody stosowane przez partnerów projektu.

Pierwsze kroki

Jak widać z dat granicznych projektu, nasza praca z młodzieżą i pracownikami zarówno w Polsce, jak i poza jej granicami, przypadła na czas pandemii COVID-19. Wiadomość o tym, że wniosek został zaakceptowany, zastała nas już w trakcie nauczania zdalnego. Chociaż projekt zakładał wspólne działania poprzez komunikatory dostępne w Internecie, to jednak musiałyśmy się zmierzyć z trudem organizacji i reorganizacji naszych działań.

Pierwsze spotkania z młodzieżą były trudne, mimo tego, że szczegółowo przygotowane i z aktywnościami możliwymi do realizacji poprzez Zoom czy Teams. Niechęć do używania języka angielskiego, opory przed oceną rówieśniczą oraz niska samoocena nie ułatwiały pracy. Na jednym ze spotkań koordynatorów postanowiliśmy, żeby wycofać się z „odgórnej” organizacji spotkań, a zamiast tego pozwolić młodzieży na ustalenie własnych terminów i tematów rozmów. Zachęciliśmy jedynie do założenia grupy za pomocą Messengera i strony facebookowej projektu.

Ku naszemu zdziwieniu grupy się ożywiły, zapełniły wiadomościami i postami. Osoby niewidome,

gdy było to dla nich wygodne, wysyłały wiadomości głosowe. My, dorośli koordynatorzy, przestaliśmy się odzywać. Powoli tematy z bardzo prostych (co lubisz, czego słuchasz, jaka pogoda) stały się poważniejsze. Poruszono na przykład temat dostosowań na ulicach i w budynkach użyteczności publicznej dla osób z niepełnosprawnością wzrokową. Ktoś opowiedział o swoim psie przewodniku i to też okazało się nośnym tematem. Wszystkie interakcje odbywały się w języku angielskim. Czasem bardzo prostym i nieporadnym, ale tworzącym przestrzeń do komunikacji. Nie wszyscy młodzi potrafili poradzić sobie z różnymi komunikatorami i ich licznymi funkcjami. Pomagali im wtedy *youth workers* lub otrzymywali pomoc od rówieśników. Ten czas był prawdziwym poligonem projektowym. Kontakty młodych osób i ich dyskusje stały się inspiracją do tworzenia wizyt przygotowawczych i warsztatów.

Pierwsze spotkanie

Pod koniec sierpnia odbyło się, przesunięte w czasie, pierwsze spotkanie przygotowawcze. Jesteśmy pod ogromnym wrażeniem kontaktów i budowania relacji młodzieży. Rozpoznawali się z łatwością, rozmawiali, pomagali sobie, dyskutowali, ale także po prostu dobrze się bawili (rys. 2). To, co mówili, było inspirujące i poruszające rzeczywiste problemy osób z niepełnosprawnością wzrokową, dające impuls do dalszych działań. Angielski przestał być problemem. Stał się narzędziem komunikacji umożliwiającym realizację działań projektowych.

rys. 2. Uczestnicy projektu w Grecji. Z dala od dorosłych.

Wpisując w nazwę projektu „independence”, wierzyliśmy głęboko, że jest ona osiągalna. Wiedziałyśmy również, że jest to trud. Obie czujemy, że warty wysiłku. Podobne wrażenia mamy po spotkaniu w Rumunii we wrześniu 2021 r.

Po co nam ten projekt?

Ciągle jeszcze osoba z niepełnosprawnością jest postrzegana jako ktoś, kto nie jest w stanie funkcjonować czy pracować tak, jak osoba pełnosprawna. Chcemy, by projekt pokazał, na czym polega wyrównywanie szans i w jakim kierunku powinno się ono rozwijać. Edukacja osób z niepełnosprawnością powinna być potraktowana bardzo szeroko i odpowiadać na ich wielorakie potrzeby. Powinna być także nastawiona na słuchanie osób z niepełnosprawnością i pochylenie się nad wskazywanymi przez nich samych problemami, z którymi muszą się mierzyć. Taka praktyka zakłada, że osoby z niepełnosprawnością są świadome swoich potrzeb, a także słabych i mocnych stron, co czyni je najbardziej wiarygodnym źródłem informacji na temat niepełnosprawności. Spójność działań organizacji działających na rzecz osób z niepełnosprawnością, a także ich otwartość na rozwiązania stosowane przez innych (sprawdzone w działaniu) może tę edukację oraz integrację społeczną uczynić komplementarną. Opinie na temat projektu osób z niepełnosprawnością – uczestników projektu są cenne dla organizacji w nich uczestniczących, a mamy nadzieję, że będą także dla innych organizacji krajowych (np. organizacji zrzeszających osoby niewidome, władz lokalnych, w tym szczególnie jednostek zajmujących się problemami osób z niepełnosprawnością) – w tym celu w czasie wizyty w Grecji spotkaliśmy się z lokalnym związkiem osób z niepełnosprawnością wzrokową oraz burmistrzem miasta. Nasza młodzież miała przy tym poczucie sprawczości. I tu znów przydatna była komunikacja w języku angielskim.

Organizacje współpracując ze sobą w dzieleniu się dobrymi praktykami i wspólnym wypracowywaniu nowych rozwiązań budują także europejską sieć powiązań i zaufania między sobą, co przyczynia się do wzmocnienia międzynarodowego kapitału społecznego. Poprzez współpracę oraz wzajemną otwartość organizacje uczestniczące w projekcie „A Journey to Independence” chcą się przyczynić do promowania inkluzyjnego, zrównoważonego modelu rozwoju społecznego.

Projekt zakłada, że edukacja formalna i nieformalna uzupełniają się. Tym bardziej gdy działają w podobnych obszarach edukacyjnych i rewalidacyjnych. Pierwsze działania i relacje z uczestnikami przekonują nas, że tak właśnie się dzieje. Projekt zakłada rozwój wielu umiejętności, nie tylko językowych, ale to dzięki znajomości języka wszystkie pozostałe mogą się w tym projekcie realizować.

BIBLIOGRAFIA

- Dłuska, J., Karasińska, W. (2011), *Geneza, założenia i realizacja projektu „Blżej świata – od konkretności do abstrakcji”*, [w:] J. Dłuska, M. Karwowska, W. Karasińska, (red.), *Świat w zasięgu ręki. Dobre praktyki w edukacji uczniów z dysfunkcją wzroku – projekt „Blżej świata – od konkretności do abstrakcji”*, Bydgoszcz: SOSW nr 1 dla Dzieci i Młodzieży Słabo Widzącej i Niewidomej, s. 10–23
- Dłuska, J., Karwowska, M., Karasińska, W. (2011) (red.), *Świat w zasięgu ręki. Dobre praktyki w edukacji uczniów z dysfunkcją wzroku – projekt „Blżej świata – od konkretności do abstrakcji”*, Bydgoszcz: SOSW nr 1 dla Dzieci i Młodzieży Słabo Widzącej i Niewidomej.
- Marek, B. (2008), *Czy warto zajmować się nauczaniem osób niewidomych języka angielskiego?* [w:] A. Piskorska, T. Krzeszowski, B. Marek (red.), *Uczeń z dysfunkcją wzroku na lekcji angielskiego. Wskazówki metodyczne dla nauczycieli*, Warszawa: Uniwersytet Warszawski, s. 61–71
- Salzhauer Axel, E., Sobol Levent, N. (2002), *Art Beyond Sight: A Resource Guide to Art, Creativity, and Visual Impairment*, Amer Foundation for the Blind
- Zawadzka-Bartnik, E. (2010), *Nauczyciel języków obcych i jego niepełnosprawni uczniowie*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

JOANNA DŁUSKA Nauczyciel języka angielskiego z 30-letnim stażem, tyflopadałog, coach, audiodeskryptor.

KATARZYNA GIŁKA Nauczyciel języka angielskiego, tyflopadałog, zaangażowana w pracę z niewidomymi dziećmi i młodzieżą.